

UNIVERSITY OF PRIMORSKA
FACULTY OF EDUCATION
A. F. M. KRAKOW UNIVERSITY

ALONG CLIO'S WAYS... TOPICAL
PROBLEMS OF MODERN
HISTORICAL SCIENCE

Edited by:

MIHOVIL VOJNOVIĆ
SAŠA KOŽUH

KOPER, 2013

Reviewer: Prof. Radoslav Eraković, PhD

Prof. Branko Letić, PhD

Edited by: Mihovil Vojnović

Saša Kožuh

Published by: Faculty of Education, University of Primorska

For the publisher: Prof. Mara Cotič, PhD, Dean

Main entry under title:

ALONG CLIO'S WAYS...

**TOPICAL PROBLEMS OF MODERN HISTORICAL
SCIENCE**

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(4)(082)

ALONG Clio's ways --- topical problems of modern
historical science / edited by Mihovil Vojnović, Saša Kožuh. -
Koper : Faculty of Education, 2013

ISBN 978-961-6917-03-2

1. Vojnović,
Mihovil

266962688

Printed by Mellow

Technical Editor: Saša Kožuh

This publication is the effect of the long-term research cooperation between three universities: Horlivka Institute for Foreign Languages, Donbas State Pedagogical University, Ukraine, A. F. M. Krakow University, Poland and Faculty of Education, University of Primorska, Slovenia.

THE TABLE OF CONTENTS

1. Галина Докашенко

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО (до проблеми джерелознавчої бази сучасного історичного дослідження).....7

2. Горан Максимовић

ПОЕТИКА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

У КЊИЖЕВНОІСТОРИЈСКОЈ ПРОЈЕКЦИЈИ ЈОВАНА ДЕРЕТИЋА..... 17

3. Анатолий Демидович

РАЗВИТИЕ СТАРОБЕЛОРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ РОССИЙСКОЙ ДОРЕВОЛЮЦИОННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ 33

4. Ольга Муратова

ТВОРЧИСТЬ ПИСЬМЕННИКІВ-ШІСТДЕСЯТНИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ҐЕНЕЗИ ЛІТЕРАТУРНОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА В УКРАЇНІ 41

5. Božica Mladenović

“IF I COULD GET ANYTHING FROM YOU .” : THE WAR CORRESPONDENCE IN THE NEWSPAPER “VELIKA SRBIJA” IN 1916 YEAR.....53

6. Vitaliy Razumnii

SOCIAL ASPECTS OF EXTREMIST ORGANIZATIONAL ACTIVITY

IN ARABIC COUNTRIES AT THE END OF THE 20th CENTURY 71

7. Anna Kożuh

ŻYCIE SPOŁECZNO-KULTURALNE ŻYDÓW W POLSCE

W LATACH 1919-1939 81

8. Юлія Кормільцева

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ПРОФСПІЛКИ: ПОШУК ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 105

9. Aleksandar Rastović

ENGLESKE HUMANITARNE MISIJE U SRBIJI TOKOM

I POSLE ZAVRŠETKA PRVOG SVETSKOG RATA..... 117

10. Наталя Євсюкова

ПОЛІТИЗАЦІЯ ПРОФСПІЛОК НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ 135

11. Ета Miljković

STRUCTURE OF THE SERBIAN RURAL FAMILY (REAYA

POPULATION) IN THE SECOND HALF OF THE 15th CENTURY

DEMOGRAPHIC SURVEY 143

12. Вікторія Концур

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ ТРУДЯЩИХ УКРАЇНИ

У ДОБУ «ВІДЛИГИ» (1956–1964 РР.) 159

13. Дејан Антић

О ПОЈЕДИНИМ ОБЛИЦИМА СРПСКО – БУГАРСКЕ САРАДЊЕ

У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ ХІХ ВЕКА 167

14. Анжела Єпішева

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФСПІЛОК УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

ТА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВИДОЗМІНЕНОЇ

ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ (1953–1964 рр.) 183

15. Пенка Ненова Цонева

ЕТАПИ В РАЗВИТИЕТО НА УЧИЛИЩНОТО УПРАВЛЕНИЕ

В БЪЛГАРИЯ ОТ НАЧАЛОТО НА ХІХ ВЕК ДО 1989 ГОДИНА 197

16. Юлія Абакелія

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДОНБАСІ (1953–1964 рр.):

МІЖ ОБ'ЄКТИВНІСТЮ ТА АДМІНІСТРУВАННЯМ 221

17. Ирена Љубомировић

НИКОЛА ВУЛИЋ - ЗАЧЕТНИК АНТИЧКИХ СТУДИЈА

У СРБИЈИ 233

18. Karel Rýdl

CESTA K HASNEROVU ZÁKONU A REAKCE

NA ŇĚJ V ČESKÝCH ZEMÍCH 251

19. Boris Kožuh

NASTANEK IN RAZVOJ REVIJE POPOTNIK

OD 19. DO 20. STOLETJA 259

Анжела Єпішева
Horlivka Institute for Foreign Languages of
the State Higher Educational Establishment
«Donbas State Pedagogical University»
UKRAINE

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФСПЛОК УКРАЇНИ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
В УМОВАХ ВИДОЗМІНЕНОЇ
ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ
(1953 – 1964 рр.)**

Неупереджений аналіз попереднього історичного розвитку, можливості якого значно розширилися в період незалежності, дає змогу по-новому розглянути складний і цікавий для дослідників період «відлиги», коли радянська влада, намагаючись приховати свою тоталітарну сутність, демонструє посилену увагу до соціального страхування, в реалізації якого широкі повноваження надавалися профспілкам. Зокрема, в їхній багатогранній діяльності важливе місце посідали питання, пов'язані з умовами та безпекою праці на виробництві, стан яких безпосередньо впливав на здоров'я працівників.

Висвітленню діяльності масової організації в сфері соціального страхування та охорони праці присвячена значна кількість науково-публіцистичної літератури, що вийшла друком за радянських часів. Слід зазначити, що праці, опубліковані в цей період, так і не вийшли за рамки, окреслені радянською ідеологією. У роботах С. Г. Гайдай, В. В. Караваєва, О. І. Родіонової, І. О. Снігирьової та інших дослідників діяльність профспілок у цій сфері подана лише позитивно, як досвід соціалістичного способу життя. Пропагандистський підхід до викладу інформації зумовлює використання цих джерел в якості фактичного матеріалу [1; 3; 9; 10].

Сучасна історіографія з цього питання незначна в кількісному відношенні, але цінна новими підходами, об'єктивністю аналізу проблеми. В узагальнюючих працях «Політична історія України ХХ ст.», «Новітня історія України ХХ ст.» розглянуто різні аспекти соціальної політики КПРС та радянської держави, що пов'язані з практичною роботою професійних спілок СРСР [6; 7]. У «Нарисах історії професійних спілок України», фундаментальному дослідженні історії профспілкового руху, участь профспілок у сфері соціального страхування детально висвітлюється в 20 – 30-х рр. і майже не розглядається діяльність цих організацій в епоху «відлиги» [5].

Особливої уваги заслуговує монографія В. М. Докашенка «Профспілки і тоталітаризм: ілюзії та реалії 70-х – 80-х років», яка цікава новими підходами у висвітленні проблеми діяльності профспілок в умовах тоталітарної системи. Проте, соціальне страхування не є предметом даного дослідження [2].

Отже, в жодній із названих праць, через інші поставлені завдання, вище зазначена проблема не розкривається. Із врахуванням цієї обставини визначимо мету нашої наукової розвідки – дослідити діяльність профспілок України у сфері охорони праці та техніки безпеки в аспекті соціального страхування під час «відлиги».

Практичне здійснення соціального страхування на підприємствах (установах) покладалося на фабричні та заводські комітети, при яких організовувалися відділи соціального страхування. Останні повинні були не тільки призначати та видавати робітникам і службовцям допомогу з тимчасової непрацездатності, а й аналізувати стан захворювань та травматизму, вести боротьбу за їхнє зниження, сприяти усуненню причин, що призводили до цього. З цією метою при комісіях із соціального страхування на підприємствах утворювалися групи для боротьби із захворюваннями та травматизмом. Реалізувати поставлені завдання вони могли через діяльність органів охорони праці та техніки безпеки.

Згідно з радянським трудовим правом поняття «охорона праці» включало цілий комплекс компонентів, які були спрямовані на створення безпечних і здорових умов праці для робітників та службовців. Охорона праці за своїм змістом охоплювала технічні, правові, організаційні і санітарно-

гігієнічних заходи, які включали вентиляцію, опалення, фарбування стін виробничих приміщень у раціональні тони, боротьбу з шумом, вібраціями тощо [4, с. 6].

Варто зауважити, що стан охорони праці значною мірою залежав від матеріальних факторів: стану техніки, наявності спецодягу, можливостей використання захисних засобів тощо. У соціалістичному суспільстві, де не було приватної власності на засоби виробництва, усе це могла забезпечити тільки держава. Відповідно, охорона праці та техніка безпеки мали бути державною справою, але відповідно до Постанови ЦВК, РНК СРСР та ВЦРПС від 23 червня 1933 р. були передані профспілкам [8, с. 10].

Таке положення речей не змінилося і за часів «відлиги». Так, у Статутах профспілок від 1954 р. та 1959 р. зазначалося, що вони повинні здійснювати контроль за станом техніки безпеки і виробничої санітарії на підприємствах і в установах, виплачувати працівникам допомогу з тимчасової непрацездатності та здійснювати інші виплати з соціального страхування. У Статуті від 1963 р. з'являється доповнення про встановлення правил і норм у цій сфері, укладання з адміністрацією підприємств угод з охорони праці та техніки безпеки й спільне з господарчими органами забезпечення їх виконання [11, с. 21; 12, с. 25; 13, с. 19].

З одного боку, ситуація, коли профспілки повинні були брати участь у розробці заходів, забезпечувати їх виконання та здійснювати контроль, була нелогічною, але, з іншого, така конкретизація діяльності громадських організацій мала справити враження про розширення їхніх повноважень, зростання захисних та контролюючих можливостей, що повністю відповідало методології «відлиги».

У цілому профспілки намагалися виконувати покладені на них функції у сфері охорони праці, що давало певний ефект. Так, під час наради керівників профспілок, прокуратури, охорони здоров'я, господарчих органів Київської, Полтавської, Херсонської, Черкаської областей із охорони праці та техніки безпеки, яка проходила у травні 1958 р., відзначалося поліпшення умов праці. Зокрема, на підприємствах Києва та області за цей рік було змонтовано близько 2 тис. вантажопідйомних споруд, проведена механізація важких і трудомістких процесів, встановлено близько 4 тис. припливно-витяжних установок [14, с. 3]. У

той же час цих заходів було явно недостатньо, а частина з них мали тимчасовий результат. Наприклад, на підприємствах м. Києва з 3282 вентиляційних установок не працювало 24, а значна частина інших була малоефективною, через невідповідність їх обладнання до санітарних правил, відсутність на більшості підприємств системного нагляду за їх експлуатацією, порушенням правил експлуатації [15, с. 30 – 31].

Внаслідок перевірки стану вентиляції на шахтах Криворізького басейну в 1959 р. було виявлено, що на 17 шахтах із 27 подається недостатня кількість свіжого повітря. Фактично діючими вентиляційними установками до шахт подавалося 2240 куб. м в секунду свіжого повітря при потребі 2911,5 куб. м в секунду. Таким чином дефіцит становив – 671 куб. м в секунду. Передбачені роботи щодо усунення дефіциту повітря проводилися повільно. Протягом 1958 – 1959 рр. з 33 вентиляційних установок, які підлягали реконструкції чи введенню в експлуатацію, працювали тільки 19.

До грудня 1959 р. 50 % діючих породовантажних машин, вугільних комбайнів працювали без зрошувальних пристроїв, 40 % місць завантаження вугілля і породи не були обладнані засобами пилоподавлення. Значна запиленість повітря мала місце на сортувальних, дробильних, збагачувальних, брикетних, агломератних фабриках, а також в адміністративно-побутових комбінатах [16, с. 105].

Наслідком такого стану речей стало зростання рівня хвороб. Так, згідно з архівними даними, протягом 1957 р. з 50-ти основних підприємств м. Києва зростання кількості хворих відбулося на 42-х підприємствах. Не кращою була ситуація в республіці в цілому. У звіті обласних рад профспілок про тимчасову непрацездатність за I квартал 1958 р., куди було внесено 657 підприємств із кількістю працівників – 1.942.375, зазначалося, що в загальній оцінці необхідно звернути увагу на доволі такі високі цифри з тимчасової непрацездатності по УРСР, які складають у випадках – 26,2, а в днях – 218,9 на 100 працюючих за I квартал 1958 р. Найчисельнішими серед них є: грип – 23,4%, нещасні випадки, пов'язані з виробництвом – 22,9%, ангіна – 6,45%, захворювання нервової системи – 6,05%.

Серед основних причин високого рівня захворювань зазначалися: незадовільний стан охорони праці, недостатня підготовка окремих цехів та ділянок до нормалізації санітарно-побутових умов на виробництві [27, с. 88–89].

Особливо невтішною була статистика в металургійній та вугільній промисловості. Зокрема, для Криворізького міськкому працівників металургійної промисловості в 1957 р. ліміт днів з непрацездатності становив – 845, фактично було використано – 981,2 дня, що становило перевитрачання на 136, 2 дня. Найбільше зростання відбулося з простудних захворювань та захворювань на силікоз, що було наслідком незадовільного стану санітарно-гігієнічних умов праці [17, с. 5–6].

Реагуючи на ситуацію, що склалася у сфері охорони праці та соціального страхування в металургійній та вугільній промисловості, Рада Міністрів УРСР 30 грудня 1959 р. приймає Постанову No 2015 «Про заходи по запобіганню захворювань робітників вугільної і гірничорудної промисловості УРСР», в якій констатується високий рівень захворювань на пневмонікоз у цих галузях промисловості через неспроможність забезпечити відповідні санітарно-гігієнічні умови праці. Для зміни ситуації на краще, Постановою No 2015 з 1961 р. заборонялося проведення гірничих підземних робіт на рудниках та шахтах, які не мали загальної вентиляції [16, с. 105].

7 липня 1960 р. виходить нова Постанова No 1101 «Про заходи подальшого поліпшення стану вентиляції шахт і санітарно-гігієнічних умов праці гірників Криворізького басейну», згідно з якою упродовж 1960 –1961 рр. необхідно було забезпечити вентиляційними установками головного провітрювання всі діючі шахти Кривбасу. Реалізувати план будівництва та ввести в експлуатацію вентиляційні установи вдалося тільки на 62 %. Отже, Постанова No 2015 носила формальний характер, оскільки шахти і рудники, які не мали головної вентиляції, продовжували свою роботу, незважаючи на офіційну заборону, а члени охорони праці та соціального страхування просто не звертали на це увагу. Для них, як завжди, на першому місці стояла реалізація економічних задач, а проблему забезпечення промисловості робочою силою можна було вирішити шляхом залучення

нових ресурсів. Водночас, прийняття цих Постанов повинно було продемонструвати безперестанну турботу з боку влади по відношенню до працівників, що повністю відповідало методології «віддиги» [19, с. 88 – 89].

Таким чином, прийняття подібних Постанов не могло змінити ситуацію на краще. Тенденція до зростання кількості днів з тимчасової непрацездатності продовжувала зберігатися й надалі. Зокрема, у першому півріччі 1961 р. тільки в Херсонській області відбулося збільшення на 21 % порівняно з першим півріччям 1960 р. Серед причин, які впливали на зростання рівня непрацездатності, згідно довідкам, провідне місце продовжували займати виробничі фактори. Збільшення захворювань відбулося в основному за рахунок грипу, катару верхніх шляхів дихання, неврології, виразки, гнійників тощо.

Так, на бавовняному комбінаті м. Херсона найбільш високі показники захворювань на грип та катар верхніх шляхів були виявлені у сортувально-тіпальному цеху, де мали місце протяги внаслідок недостатньої ефективності теплової завіси. Зростання гнійничкових захворювань на бавовняному комбінаті пов'язане з поганими санітарно-гігієнічними умовами, відсутністю гарячої води [27, с. 89].

Незадовільний стан охорони праці ускладнювався через порушення правил безпеки. Особливо складним було положення на МТС, де в тракторних бригадах були відсутні правила внутрішнього розпорядку, здійснювався слабкий контроль за технічним станом машин, порушувався режим робочого часу – припускалася робота тракториста та причіплювачів у 2 зміни (цілодобово) без відпочинку, відбувалася плинність кадрів.

Так, протягом 1954 р. на сільськогосподарських роботах в УРСР було офіційно зареєстровано 4254 випадки виробничого травматизму (що перевищувало кількість порівняно з 1953 р. майже у 2 рази), із них 151 з летальним результатом, а на 15 липня 1955 р. уже було зареєстровано 42 нещасних випадки, які призвели до загибелі робітників [28, с. 56].

Не кращими були справи на виробництві. Так, на Київському комбінаті азбестоцементних виробів у трубному цеху не були закріплені кришки шнека, які відкривалися під час роботи; на верстатах з обточування муфт і циркулярних

пилок було відсутнє конструктивне огородження. На заводі «Ленінська кузня» не дотримувалися правил техніки безпеки під час роботи з підйомно-транспортними засобами. У ливарному, механічному та інших цехах застосовувалися несправні стропально-чалочні пристрої.

Наслідком такої недбалості стало зростання травматизму. Так, у протоколі наради керівників профспілок, прокуратури, охорони здоров'я Київської, Полтавської, Херсонської та Черкаської областей повідомлялося, що рівень травматизму у першому кварталі 1958 р. у порівнянні з першим кварталом 1957 р. у зазначених областях зріс на 97 %, а за тяжкістю на 42 %. На фоні цієї статистики всі вище зазначені досягнення у сфері охорони праці втрачають свою привабливість [14, с. 3].

Звертають на себе увагу факти грубих порушень правил з ТБ під час роботи з бензином та іншими вибухонебезпечними речовинами, внаслідок яких мали місце вибухи судів з бензином на підприємствах Ровенської, Київської, Миколаївської областей, що призвело до тяжких нещасних випадків.

Зокрема, у Київському вантажному автопарку No 1 під час ремонту цистерни бензовозу, що не пройшла відповідну обробку, відбувся вибух, через який чотири працівники отримали важкі опіки [21, с. 10–11].

Ці факти свідчать про відсутність належного контролю з боку ФЗМК та технічних інспекторів за дотриманням керівниками правил зберігання та застосування метилового спирту та бензину.

Високий рівень травматизму, згідно з архівними даними, продовжував зберігатися на шахтах Криворізького басейну. Так, протягом 1959 р. сталося 3307 випадків травм з втратою 57406 робочих днів. Серед причин травматизму зазначаються: погане освітлення, нестача кабелю тощо [22, с. 54].

Ситуація ускладнювалася через незадовільне забезпечення працівників спецодягом. Наприклад, на Бучацькому скляному заводі згідно з запланованими нормами із 3656 пар рукавиць отримали 700, а із 205 комбінезонів не отримали жодного [28, с. 7].

Ця проблема неодноразово підіймалася і в наступні роки. Зокрема, у Постанові Президії ВЦРПС від 24 липня 1960 р. зазначалося, що в торгівельну мережу України

від багатьох швейних фабрик та артилей промислової кооперації поступає неякісний робочий одяг. Тканини з водостійкими та підвищуючими стійкість пропитками, які випускає промисловість для виготовлення робочого одягу, не використовуються. Торгівельні організації не шукають шляхів для зниження цін на спецодяг. Не вивчається й не враховується в достатній мірі попит користувачів спецодягу. Підприємства і будівельні організації, не маючи необхідного робочого одягу, погоджуються отримувати його без урахування розміру, фасону, призначення. Жінкам, як правило, видається чоловічий одяг, у той час, коли для них були розроблені спеціальні моделі [23, с. 25].

Звернімо увагу на запропоновані в цій Постанові шляхи подолання проблеми: зобов'язати республіканські, крайові та обласні ради профспілок брати активну участь у розробці планів виробництва та продажу робочого одягу; вимагати виготовлення стійкого до впливу повітря, води, світла, пошитого за кращими моделями, які отримали схвалення покупцями спецодягу; домагатися покарання осіб, які винні у постачанні та прийомі продукції, що не відповідає висунутим вимогам [23, с. 27].

Усі вище зазначені заходи не несли в собі належного практичного навантаження, не давали чітких інструкцій. Вони мали більше формально-декларативний характер і не могли реально вплинути на покращення ситуації. У той же час, штучно роздута роль профспілок у вирішенні цього питання давала підстави тоталітарній державі демонструвати свою турботу про інтереси працівників.

Доказом сказаного вище служить той факт, що питання про брак спеціального одягу та взуття неодноразово порушувалося й надалі. Зокрема, XIII з'їзд профспілок України доручив Укрпрофраді, оминаючи Раду Міністрів УРСР, звернутися по допомогу для вирішення цієї проблеми до Голови Ради Міністрів СРСР М. О. Тихонова, за дорученням якого, після тривалих консультацій та узгоджень, у разовому порядку на друге півріччя 1981 р. Україні додатково виділили 650 тис. метрів тканини для спецодягу, що становило лише близько 3 % від необхідних 23 мільйонів.

Для створення здорових і безпечних умов праці важливе значення мали заходи особистої гігієни та засоби

індивідуального захисту: респіратори, пристрої проти електроураження, протишуми, захисні окуляри тощо, але, треба зауважити, що рівень їх забезпечення був низьким. Вкрай недостатньо велася робота з боротьби з шумом.

Проведені у 1958 р. заміри показали, що на ряді підприємств м. Києва гучність шуму становила 200 децибелів, що перевищувало норму в 2 рази. На Краматорському мотоциклетному заводі робота проводилася без захисних окулярів, внаслідок чого траплялися випадки травмування очей [15, с. 32].

Втрата значної кількості робочих днів через травматизм часто призводила до перевищення кошторису запланованого на цю статтю розходів. Наприклад, на Сінельниковій дослідницькій станції Дніпропетровської області на 1961 р. ліміт з тимчасової непрацездатності на 100 робітників становив 590 днів, в той час, коли фактично тимчасова непрацездатність становила 974 дні [24, с. 53].

План з тимчасової непрацездатності в сільському господарстві Херсонської області за 9 місяців 1961 р. становив 394 дні, було виконано 510 днів на 100 працівників. Перевитрачання зверх норми на виплату допомоги з тимчасової непрацездатності склало 182 тис. 862 руб. [25, с. 131].

Усе це змушувало технічних інспекторів з німої згоди органів соціального страхування продовжувати практику переведення їх у побутові травми. Зокрема, порівняємо кількість днів з травматизму, які були подані у звітах за перше півріччя 1961 р. окремими підприємствами, будівничими управліннями та радгоспами Дніпропетровської області з кількістю неробочих днів, встановлених у ході перевірок (Таблиця 1 складена на основі архівних даних) [24, с. 55].

Таблиця 1.

Назва підприємства, радгоспу	Кількість неробочих днів у зв'язку з травматизмом	
	Вказана у звіті	Встановлена при перевірці
Дніпропетровський силікатний завод	75	580

Будівмехмонтаж	-	646
Будівниче управління № 568	-	345
Грушевське Рудоуправління	-	346
Радгосп «Нижедніпровський»	-	12
Радгосп «ім. Леніна»	90	201
Радгосп «Видвиженець»	51	111
Радгосп «Васильківський»	18	118

Дані таблиці свідчать, що страховики, при потуранні з боку профспілок, не виділяли окремо в розрахункових відомостях витрат на травматизм. Зокрема, не показано дні з травматизму у звітах Дніпропетровського будівмехмонтажу, радгоспу «Нижедніпровський», Будівничого управління № 568, Грушевського Рудоуправління. Значно занижений рівень травматизму на Дніпропетровському силікатному заводі, у радгоспах «імені Леніна», «Видвиженець», «Васильківський». Подібні перевірки показали, що вище зазначені факти були не винятком, а закономірністю для всіх господарчих об'єктів республіки.

Ще більше вражає кількість прихованих нещасних випадків на виробництві, наслідком яких стали людські жертви. Так, вдалося встановити, що у січні – лютому 1960 р. керівники підприємств приховали від ЦК профспілок інформацію, що внаслідок нещасних випадків загинули: шофер Воткінської ГЕС Медніков, працівник заводу «Подільськкабель» Гуров, працівниця Слов'янського арматурного заводу Денісова, робітник Куйбишевського котельного допоміжного заводу Чинаєв. Замовчувалося про груповий нещасний випадок, який трапився через вибух ацетиленового генератора на Коршунській ділянці Братської ГЕС, внаслідок чого загинув слюсар Дульський, були травмовані газозварниця Кисельова та електрозварник Марків. Причиною нещасного

випадку стало грубе порушення правил ТП та виробничої санітарії – не була забезпечена промивка та очистка газового генератора; крім того, газозварниця Кисельова була допущена до ацетиленового генератора без спеціального технічного навчання. Проте, головною причиною, на нашу думку, було те, що ацетиленовий генератор був введений в експлуатацію без дозволу технічного інспектора та не підлягав кожного року технічним оглядам згідно з існуючими правилами з ТБ [26, с. 24].

Розглянемо реакцію органів соцстраху на зростання рівня непрацездатності та травматизму на прикладі відділу соціального страхування Дніпропетровської області, який тільки за 1961 р. видав розпорядження: «Про докорінне поліпшення умов на промислових підприємствах», «Про упорядкування роботи ветслужб та вентиляційних бюро на підприємствах раднаргоспів», «Про заходи щодо зменшення запиленості повітря на гірничозбагачувальних комбінатах», «Про заборону вводу в експлуатацію промислових об'єктів з недоробками з ОП та ТБ».

Розробка такої кількості положень, спрямованих на створення безпечних та нешкідливих умов праці, в кінцевому результаті, як правило, закінчувалося тільки їхнім написанням, бо відділи соціального страхування разом з органами охорони праці та техніки безпеки, як зазначалося раніше, не мали реальної можливості вплинути на покращення технічного стану виробництва, пов'язаного з екстенсивним характером розвитку економіки.

Не можна не погодитися з В. М. Докашенком, який зазначає, що профспілкам у ситуації, яка склалася, пропонувалося впливати на стан охорони праці більшою мірою не безпосередньо, а опосередковано через виробничо-масову роботу, а саме розвиток технічної творчості, соцзмагання, постійно діючі виробничі наради тощо. Спочатку необхідно було зробити свій внесок у накопичення коштів для охорони праці, здійснюючи паралельно контроль за її станом, а потім суттєво поліпшити умови праці

Водночас, ініціювання профспілками трудової активності на застарілому обладнанні та технологіях підвищували вірогідність порушення безпечних умов, які вони повинні були контролювати у відповідності до наданих їм повноважень.

Усе це призводило до стирання межі між захисною та господарсько-організаторською функціями громадських організацій [2, с. 216 – 217].

Таким чином, охорона праці та соціальне страхування були двома складовими однієї справи, спрямованої, перш за все, на боротьбу за зниження рівня захворюваності та травматизму. Усе це було покликано продемонструвати зростання турботи з боку держави по відношенню до працівників, що повністю відповідало методології «відлиги», творці якої, розбудовуючи новий етап тоталітаризму на запереченні сталінізму, на перший план висували піднесення ролі мас в історії, а відповідно посилення уваги до соціальної політики. Водночас, слід пам'ятати, що боротьба за зниження рівня захворюваності, травматизму та робота по усуненню причин цих явищ, перш за все, здійснювалася з метою покращення виробництва, а проблеми людської особистості в тоталітарній державі знову відходили на другий план. Профспілки, які не впроваджували стратегію економічного розвитку, науково-технічну політику, вимушені були боротися не з причинами негативних явищ у сфері охорони праці та соціального страхування, а з їхніми наслідками.

Література

- Гайдай С. Г. Охрана труда на химическом предприятии (организация службы технической безопасности на химическом предприятии и работа профессиональных комиссий по охране труда) / С. Г. Гайдай, М. И. Кац – М. : Профиздат, 1966. – 390 с.
- Докашенко В. М. Профспілки і тоталітаризм: ілюзії та реалії 70-х – 80-х років / В. М. Докашенко. – Донецьк : ДДУ, 1999. – 356 с.
- Караваев В. В. Социальное страхование в СССР / В. В. Караваев – М.: Юридическая литература, 1955. – 174 с.
- Лапай О. П. Радянське законодавство про охорону праці / О. П. Лапай. – К. : Політична література України, 1965. – 144 с.
- Нариси історії професійних спілок України / Федерація професійних спілок України. Головний редактор О. М.

- Стоян., керівник авторського колективу О. П. Реєнт. – Київ, 2002. – 261 с.
- Новітня історія України (1900 – 2000) : підручник / Н. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
- Політична історія України ХХ століття : у 6т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. – К. : Генеза, 2003.
- Т. 6. Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002). – 696 с.
- Постановление ЦИК РСР, Совнаркома СССР и ВЦСПС от 23 июня 1933 г. О порядке слияния народного комиссариата труда СССР с ВЦСПС // Собрание действующего законодательства СССР. Т. 11. Раздел III. Законодательство о труде, социальном страховании и социальном обеспечении. Кн. 6 // Главный редактор В. И. Теребилов. – М.: Известия, 1975. – 736 с.
- Родионова Е. И. История социального страхования в СССР / Е. И. Родионова. – М., 1966. – 34 с.
- Снигирева И. О. Государство и профсоюзы / И. О. Снигирева, Л. С. Явич. – М. : Профиздат, 1967. – 261 с.
- Статут професійних спілок РСР. Затверджений XII з'їздом РСР 27 березня 1959 р. – К. : Держполітвидав УРСР, 1959. – 21 с.
- Статут професійних спілок РСР. Затверджений XIII з'їздом РСР 27 березня 1959 р. – К. : Державний вид-во політичної л-ри УРСР, 1960. – 25 с.
- Устав профессиональных союзов СССР. Утвержден XI съездом профсоюзов СССР 15 июня 1954 г. – М. : Профиздат, 1955. – 19 с.
- Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 1811.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 1811.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 1825.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 1811.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 3046.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 3046.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 1811.
- ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 2976.

ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 2580.

ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 2672.

ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 2605.

ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 2581.

ЦДАВО України. Ф. 2605. - Оп. 8. - Спр. 3046.

Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України). Ф. 1. - Оп. 46. - Спр. 7023.

